

PARÁZSLÓ MUNKAERŐPIAC

(A Changing Labour Market)

SCHWERTNER JÁNOS

Átalakuló munkaerőpiac

A negyvenes évek végétől kezdődően a hazai foglalkoztatáspolitikai a teljes foglalkoztatást vallotta magáénak. Ezt a célt – a munkaerőmérlegek, a munkaerőforgalmi statisztikák alapján ma már tudjuk – teljes mértékben soha sem sikerült megvalósítani, de a közgazdasági szabályozók folyamatos alakításával el lehetett érni, hogy nyílt munkanélküliségről 1988-ig nem beszélhettünk.

A nyolcvanas évek végén még sikerült a munkanélküliséget mint lokálisan jelentkező, egyes speciális térségekhez kapcsolódó strukturális jelenségként feltüntetni. Ezzel együtt 1989. január 1-jével bevezetésre került a munkanélküli ellátási rendszer mára már többször módosított intézménye, azaz a munkanélküliség nem volt tovább tagadható.

A munkaerőpiaci szervezetek működésének feltételeit, az ellátási rendszer szabályait, továbbá a munkaerőpiaci érdekegyeztetés formáit az 1991. évi IV. törvény rögzítette, majd elkezdődött az állami munkaerőpiaci ellátó szervezet kiépítése. Létrejött az Országos Munkaügyi Központ 19 megyei dekoncentrált központja, továbbá a központok kirendeltségei. A kirendeltségek illetékességi területe egy-egy munkaerőpiaci vonzás-körzetnek fogható fel.

A munkanélküliek regisztrálásának bevezetését követően másfél éven belül a munkaerőpiac korábbi keresleti többlete – állománycsoportonként és területileg időben eltérően – kínálati többletbe csapott át. A munkaerőpiaci folyamatokra – a jelentős változások ellenére – azóta is tartósan ez a tendencia jellemző, a kereslet töredéke a kínálatnak. A magas munkanélküliség azonban elterelte figyelmünket a foglalkoztatási struktúra időközbeni jelentős átalakulásáról, továbbá arról a tényről, hogy 1993. februárjától egyszerre csökken a munkanélküliek, valamint a foglalkoztatottak száma.

A foglalkoztatási szerkezet változása

A nemzetgazdaságban foglalkoztatottak száma 1989 és 1993 között 25%-kal, egymillió 352 ezer fővel csökkent. A gazdasági visszaesésben meghatározó mezőgazdaságban és erdőgazdálkodásban 62%-os, az iparban 29%-os volt a létszámvesztés. Az építőipar-

ban foglalkoztatottak száma 29%-kal esett vissza, míg a közlekedésben 23%-kal dolgoznak kevesebben. A nem anyagi ágakban foglalkoztatottak száma szerényebb mértékben, 3%-kal csökkent, a kereskedelembe foglalkoztatottaké pedig lényegében változatlan maradt.

Ilyen módon a foglalkoztatás csökkenése mellett átrendeződött a három nagy foglalkoztatási szektor aránya is: a primer szektor (mezőgazdaság és erdőgazdálkodás) aránya 18%-ról 10%-ra, a szekunder szektor (ipar és építőipar) aránya 37%-ról 35%-ra csökkent, míg a terciér szektorban (a szélesen értelmezett szolgáltatásban) a foglalkoztatottak aránya 45%-ról 55%-ra nőtt.

A gazdasági szektorok arányaiban történt változások iránya közelíti Magyarországot a fejlett piacgazdaságokhoz, problémát alapvetően a változások bekövetkezésének gyorsasága, módja jelent, történetesen, hogy mindezen pozitív változások egy mélyülő recesszió mellett zajlottak le.

A foglalkoztatottak számának csökkenésével egyidőben az elmúlt négy év alatt dinamikusan nőtt a gazdálkodó szervezetek száma. Legnagyobb mértékben a nem jogi személyiségű gazdasági szervezetek száma gyarapodott, 1991 és 1993 között számuk csaknem megháromszorozódott. A jogi személyiségű gazdasági szervezetek száma két és félszeresére nőtt. 1993 végén már közel 700 ezer egyéni vállalkozót tartottak nyilván. A 20 fő alatti létszámú szervezeteknél és az egyéni vállalkozásoknál dolgozók ma már a foglalkoztatottak több mint egyharmadát képviselik, ugyanakkor 1993-ban még a 300 főt meghaladó létszámú közép- és nagyvállalatoknál dolgozott a foglalkoztatottak több mint fele. A munkaerőpiac keresleti oldalának differenciálódása a korábban országosan többé-kevésbé egységes munkaerőpiacot is szétbontotta.

A Dél-Dunántúl foglalkoztatási helyzete

A hazai munkanélküliség kezdetétől, 1988-tól a Dél-Dunántúl egyes térségeiben ismert az állástalanok elhelyezkedési nehézsége. A gazdasági szerkezetváltáshoz kapcsolódó munkahely bezárások Baranya megyében 1989-től súlyos foglalkoztatási helyzetet teremtettek. A felhagyott bányáskodással érintett térséget a kormány „kritikus térséggé” nyilvánította, amiáltal intenzív foglalkoztatáspolitikai támogatásban részesült.

Az országosan gyorsuló munkanélküliség mellett a rendelkezésre álló erőforrások szűkössége 1990-től már nem engedte meg újabb kritikus térségek kijelölését, továbbá a korábban kialakított térségek speciális támogatási programjait is fokozatosan kifutatta a munkaügyi kormányzat.

A foglalkoztatottak számának minden korábbit felülmúló ütemű csökkenése jellemezte a Dunántúl déli megyéit is. A négy dél-dunántúli megyében (Baranya, Somogy, Tolna, Zala) az 1990. évi népszámlálás idején az ország teljes népességének 12,8%-a, azaz 1 323 429 fő élt. Közülük – az összeírások tanúsága szerint – 573 693 fő volt aktív

kereső, továbbá 13 222 fő magát munkanélkülinek vallót és 1798 első ízben elhelyezkedni kívánót írtak össze. Így az aktív keresők munkanélküliekkel együtt értelmzett teljes száma a népszámlálás időpontjában 588 713 fő volt.

Az aktív keresők számának változásáról – újabb népszámlálásig – információink nincsenek, de a gazdaságilag aktív népesség számát, amely egyszerre tartalmazza a foglalkoztatottakat és a regisztrált munkanélkülieket, a KSH megyei szinten egy évre visszamenőleg az országos adat alapján becsléssel állapítja meg.¹ A népszámlálást követő három év alatt a gazdaságilag aktív népesség száma országosan közel 300 ezer fővel, a Dél-Dunántúlon is több mint 7%-kal, három év alatt 50 ezer fővel csökkent (1. táblázat). Mindeközben a munkanélküliség a Dél-Dunántúlon is dinamikusán növekedett, az 1991 év eleji 15 ezer főről 1993 januárjában 82 ezer főre, majd év közben némileg csökkent, december végén kevéssel haladta meg a 78 ezer fős szintet.

1. TÁBLÁZAT

*A gazdaságilag aktív népesség száma megyénként
(lakóhely szerint, ezer fő)*

*(Number of the economically active population in the counties
[place of residence, in thousand persons])*

Megye	1991	1992	1993	Index (%) 1993/1991.
Baranya	212,3	208,4	204,5	96,3
Somogy	173,4	173,0	155,8	89,9
Tolna	135,7	129,2	121,0	89,2
Zala	160,8	157,3	151,2	94,0
Dél-Dunántúl	682,2	667,9	632,5	92,7
Ország összesen:	5 400,2	5 202,2	5 015,0	92,9

Forrás: KSH becslés.

Kereslet és kínálat a munkaerőpiacon

A munkanélküliek szakmák szerinti megoszlása

A munkaügyi kirendeltségeken a munkanélküli által keresett állás FEOR száma szerint nyilvántartják a munkanélküliek első helyen megjelölt álláshely igényeit. Természetesen a regisztráció során elképzelhető, hogy egy-egy ügyfél olyan szakmát jelöl meg, amit nem képes ellátni, esetleg fordítva, olyat aminél kvalifikáltabb tevékenység ellátására is képes lenne. Összességében azonban a válaszok többsége mögött a valós foglalkoztatási igény szerepel.

A munkanélküliség kezdeti időszakától a fizikai foglalkozásokkal rendelkezők alkotják az állást keresők négyötödét. Közülük is meghatározó arányt képviselnek a szakképzetlenek körében azok, akik csak segédmunkát (közel 11%-a a teljes állománynak), illetve egyéb fizikai foglalkozást (9,8%) kívánnak ellátni. A szakmával rendelkezők közül a legtöbb álláskereső a géplakatos, tehergépkocsivezető, kőműves, gépjárműszerelő, villanszerelő, festő és mázoló, élelmiszer és egyéb bolti eladó, esztergályos, könyvelő, hegesztő szakmát képviseli. A tíz legkeresettebb szakma közül csupán egy, a könyvelő, főkönyvelő tartozik a szellemi tevékenységek körébe. Országosan a tíz legkeresettebb szakmát közel 106 ezer fő kereste, a regisztrált munkanélküli állomány 16%-a.

Viszonylag szerény számúnak tűnik az egyértelműen mezőgazdasági szakmát keresők köre (traktoros, növénytermesztő, mezőgazdasági gépszerelő, baromfitenyésztő, állatgondozó, szőlőtermesztő, sertésgondozó, dísznövénytermesztő, fakitermelő stb.), számuk alig éri el a 32 ezer főt, arányuk 4,6%. A mezőgazdaságban állásukat elveszítők többségükben nem kifejezetten mezőgazdasági tevékenységet végzők (segédmunkás, őr, villanszerelő, gépkocsivezető stb.) köréből kerültek ki.

Az 1993 nyarán a Dél-Dunántúlon regisztrált munkanélküliek (79 560 fő) közül 21 815 fő (27%) – az országos mértéknél kevéssel magasabb arányban – tartozott a szakmával nem rendelkező fizikai foglalkozást, és 3029 fő (3,8%) a szakmával nem rendelkező szellemi foglalkozást keresők közé.

Az állást keresők körében a Dél-Dunántúlon az országos átlagnál kevésbé erős a koncentráció. A teljes állomány 14,7%-a kívánt a tíz legkeresettebb szakmában elhelyezkedni, míg az országos igényekkel szemben itt egyes szakmák keresettebbek.²

A Dél-Dunántúlon belül a speciális szakmáknál jelentős eltérés mutatkozik a megyék között, például az országosan regisztrált kesztyűs munkanélküliek fele Baranyában él, míg Zalában egy sem. Fordított a helyzet a kép- és elektroncső gyártás esetében.

A regisztrált munkanélküliek között az egyértelműen mező- és erdőgazdasági munkát keresők száma 4667 fő volt, arányuk 5,9%, tehát magasabb az országos átlagnál.

Álláshelyek

Az álláshelyek száma 1993 tavaszán jelentősen bővült. Ez volt a munkanélküliség létezése óta az első év, amikor a munkahelyek választékában a szezonális hatás megjelent.

Országosan 1993 júniusában 30 771 betöltetlen álláshelyet tartottak nyilván, vagyis az előző év hasonló időszakához képest 5425 álláshellyel többet, de 1993 májusához képest 9555-nel kevesebbet. Az ismert álláshelyek közül 16,8%-ot, az itt élő állástanalok arányánál 4,7%-kal többet, a Dél-Dunántúlon hirdették meg. Így az állásajánlatok aránya a Dél-Dunántúlon kedvezőbb helyzetet mutatott az országos átlagnál. Itt minden

15. álláskeresőre jutott egy betöltetlen álláshely, míg országosan csak minden 21. munkanélkülinek lehetett volna optimális esetben elhelyezkedési esélye.

A keresett FEOR csoportok közül a legnagyobb létszámú, az egyéb fizikai és a segéd-munkás csoport (8066 fő, 16,2%) a Dél-Dunántúlon (1990 fő, 38,6%) az országos szintet messze meghaladó nagyságú.

A bejelentett betöltetlen álláshelyek 83,9%-ára fizikai foglalkozásút kerestek, 42,4%-ban szakmunkásokat, 27,2%-ban betanított munkást és 14,3%-ban segédmunkást (2. táblázat).

2. TÁBLÁZAT

A regisztrált munkanélküliek és a bejelentett álláshelyek megoszlása a Dél-Dunántúlon
állománycsoportok szerint (1993. június)

*(Breakdown of registered unemployed and declared jobs by staff groups in
South Transdanubia [(June 1993)])*

Időpont	Szak- munkás	Betanított munkás	Segéd- munkás	Fizikai foglalkozású összesen	Szellemi foglalkozású	Összesen
A regisztrált munkanélküliek megoszlása						
1992. VI.	33,3	24,3	26,3	83,9	16,1	100,0
1992. XII.	35,0	23,4	25,2	83,6	15,4	100,0
1993. VI.	34,3	23,4	26,5	83,2	16,8	100,0
A bejelentett álláshelyek megoszlása						
1992. VI.	38,0	31,9	17,1	87,0	13,0	100,0
1992. XII.	47,3	25,0	10,9	83,2	16,8	100,0
1993. VI.	42,4	27,2	14,3	83,9	16,1	100,0

Forrás: OMK Statisztika.

Arányaiban az álláshelykínálat többé-kevésbé megfelelne a keresletnek (3. táblázat), kirívó eltérés a segédmunkások vonatkozásában van, akik még az álláshelyek nagyobb számú növekedése esetén is csak részben jutnának munkalehetőséghez. A szakmunkások esetében a mai lanyha kereslet mellett is érzékelhető a jelentős strukturális eltérés a kereslet-kínálat között.

A mezőgazdasági szakmák gyakorlatilag hiányoznak a keresletből, ebben az ágazatban mindössze kilenc új álláshelyet hirdettek meg.

A hazai munkaerőpiac néhány szakmát és tevékenységcsoportot leszámítva kínálati piac. A megnyilvánuló lanyha kereslet többnyire azon foglalkozási csoportoknál jelentkezik, ahol egyébként is nagyobb számban találunk regisztrált munkanélkülieket.

3. TÁBLÁZAT

A Dél-Dunántúlon megnyilvánuló munkaerőpiaci kereslet és kínálat (1993. június)
(Labour market demand and supply in South Transdanubia [June 1993])

Kereslet	Tevékenység	Kínálat	Az egy állásra jutó pályázók száma
1438	egyéb fizikai foglalkozás	7 923	5,5
552	segédmunkás	10 058	18,2
325	szabó, varrónő	638	2,0
214	ügynök	–	–
187	kőműves	1 339	7,2
183	textilkonfekcionáló	558	3,0
154	takarító	2 227	14,5
150	tartósítóipari munkás	176	1,2
142	felszolgáló	606	4,3
102	szakács	381	3,7
80	villamosipari technikus	56	0,7
75	cipőfelsőrész-készítő	332	4,4
64	élelmiszerbolti eladó	1 071	16,7
52	egyéb bolti eladó	734	14,1
52	tehergépkocsivezető	2 127	40,9
50	ács-állványozó	309	6,2
46	asztalos	583	12,7

Forrás: OMK Statisztika alapján.

Az azonos szakmáknál egyszerre megnyilvánuló kereslet és kínálat jelzi, hogy a munka ellátásával kapcsolatban olyan új minőségi igényeket is támasztanak a munkaadók, amelyek korábban nem, vagy csak részlegesen foglalmazódtak meg és statisztikai adatokkal nehezen megfoghatók. A szakmával rendelkező, de a többlet elvárásoknak megfelelni nem tudók csoportja reménytelenül várakozik új álláshelyre.

A munkavállalók ezen csoportja döntően mentális és szociális okok miatt nem képes visszatérni a munkaerőpiacra, így a foglalkoztatáspolitikai eszközök számukra igénybevehetetlenek. E több százezres csoport tagjai közül egyre többen választják menekülésként az inaktív állapotot. Kényszerűségből kivonulnak a munkaerőpiacról, ezzel csökkentve a népesség aktivitási szintjét.

A munkanélküliség

A munkanélküliség okai

A hazai munkanélküliség számos összetevőből eredeztethető. A munkanélküliség szakirodalmában használt okcsoportokkal a hazai munkanélküliség csak részben jellemezhető. Esetünkben nem egy-két év kedvezőtlen gazdasági hatásairól, piaci pozíciók átmeneti rosszabbodásáról van szó, hanem több évtized hibás gazdaság- és társadalompolitikájáról, aminek negatív jelenségei gyakorlatilag egyszerre törnek a felszínre (Lackó M. 1993).

Az alapvető okok mind a munkaerő, mind a gazdaság oldaláról a piac korábbi hiányában keresendők. Nem véletlen, hogy a munkanélküliség első jelei a közgazdasági szabályozó rendszerek 80-as évekbeli változásához kapcsolódnak. Miután például a gazdasági hatékonyság, a bérköltség a korábbi gazdaságpolitika retorikai szintjéről a valóság talajára hullottak, megjelent a felesleges, elhelyezkedni nem tudó, állását elveszítő munkaerő. Ezt követően időrendben keresleti oldalról az alábbi tényezők növelték a munkanélküliség mértékét:

- ipari strukturális feszültségek (kitermelő ipar, nehézipar stb.);
- a KGST-piacok elvesztése;
- a mezőgazdasági támogatási rendszer leépítése;
- a fejlett országokat sújtó recesszióból adódó piacvesztés;
- a belső piac zsugorodása;
- a cégek átalakulása, átstrukturálódása;
- a magánosítás, új tulajdonosi szerkezet;
- az ország geopolitikai helyzetének változása.

Kínálati oldalon mindeközben a munkaerő iskolázottsága, szaktudása, idegennyelv ismerete elmaradt az európai színvonalú gazdaságok igényeitől, így a munkaerőpiacon az elmúlt négy év alatt felhalmozódott egy szakmával nem rendelkező, iskolázatlan 200–300 ezres tömeg, mely számára a tartós munkahely hosszabb távon is csak remény marad. A kínálati oldal feszültségeit tovább élezte az évtized elején a korábbinál nagyobb mértékben a munkaerőpiacra belépő pályakezdők száma.

A munkanélküliség tömeges méretéhez és gyors növekedéséhez országosan, valamint a Dél-Dunántúlon is hozzájárult az infrastruktúra fejletlensége, a városok, urbanizált térségek relatív hiánya, az intézmények túlzott települési koncentrációja, a népesség külső és belső migrációjának alacsony színvonala. Magyarországon az aktív, de állást kereső társadalom döntő része lakóhelyén vagy annak szűk környezetében keresi boldogulását. Az útiköltségek jelentős drágulása miatt a korábbi munkaerőpiaci vonzáskörzetek „összezsugorodtak”, s a települések egyre nagyobb hányadából közgazdaságilag már nem racionális a munkaerő ingázása. A lakóhely közelében pedig új munkahelyek

kialakításához általában hiányzik a megfelelő minőségű infrastruktúra, valamint a megfelelő mennyiségű tőke.

A munkanélküliség hatékony kezelése a világban sehol sem volt sikeres a munkaerő jelentős mobilizálása nélkül. A drága aktív eszközökkel érintett munkanélküliek száma Nyugat-Európában – a két olajválság után – töredéke volt a munkavállalási céllal lakóhelyet változtatóknak. A magyarországi munkanélküliség nagy kérdése, hogy mikor és milyen mennyiségben indul el a munkaerő a kedvezőbb munka- és életfeltételek irányába. Egy esetleges, a közeljövőben megkezdődő jelentős belső migráció fogadására pillanatnyilag mind a társadalom, mind pedig a politika felkészületlen. A mai szintnél jelentősebb belső vándorlásnál a Dél-Dunántúl egyszerre lenne munkaerő kibocsátó és egyes munkaerőpiaci körzeteiben munkaerőt befogadó térség, amiáltal tovább fokozódna a régió jelenleg is meglévő térségi különbségei.

A munkanélküliség mérése

A munkanélküliség területi különbségeinél két adatforrásra, az Országos Munkaügyi Központ regiszter bázisú statisztikájára, valamint a KSH munkaerő-felvételére támaszkodhatunk. Az állást keresők teljes körének regisztrálása az 1989. év elejétől biztosított, a törvényi szabályozás feltételeit a már említett 1991. évi IV. törvény teremtette meg. A regisztrálás önkéntes, abban az ügyfél három motívum alapján érdekelt: egyrészt az álláshoz jutás és az ellátásban való részvétel, másrészt az aktív eszközökhöz való hozzáfutás szempontjából.

1992-től a regisztrálást tovább ösztönzi az önkormányzatok részéről adható jövedelempótlásra való jogosultság megszerzése, aminek előfeltétele a munkaügyi szervezetnél történő jelentkezés.

A regiszter természetsszerűleg nem tartalmaz minden munkanélkület; belépési oldalon kimaradnak a regisztrálásra nem jogosultak, a passzívak, továbbá a munkaügyi hivattal együttműködésre nem hajlandók. Kilépési oldalon kihullanak a regiszterből az elhelyezkedettek és inaktívvá válókon kívül a munkaügyi hivattal tovább együttműködni nem akarók, valamint a jövedelempótló-támogatásra nem jogosultak közül azok, akik nem reménykednek állásajánlatban, vagy aktív eszköz igénybevételében.

A regiszterbázisú munkanélküliségi nyilvántartás mellett 1992-től a KSH munkaerő-felvétele is szolgáltat adatokat a munkanélküliek számának összetételéről. A munkaerő-felvétel a regisztrálástól eltérő, az ILO által elfogadott munkanélküli fogalommal dolgozik, ami összességében a regisztráltaknál szűkebb kört tekint munkanélkülinek.

A munkaerő-felvételnél munkanélkülinek tekintendő, aki:

- az adott héten nem dolgozott;
- a kikérdezést megelőző négy hétben aktívan keresett állást;
- munkába tudott volna állni, ha talált volna megfelelő munkát.

Mivel területi adatok gyakorlatilag csak a regisztrálási adatokból állíthatók elő, ezért elemzésünkben elsősorban a regiszterbázisú adatokra támaszkodunk, de figyelembe vesszük a KSH munkaerőmérlegének adatait is.

A munkanélküliek számának változása

Az 1990. év eleji 24 ezer fős munkanélküliség három év alatt 700 ezer főre növekedett (4. táblázat). A példátlanul gyors ütemű növekedés hatására már 1991-ben a korábban csak bizonyos csoportokat érintő munkanélküliség általánossá vált. Szakmanként és állománycsoportonként eltérő mértékben, de mindenkit veszélyeztetett az állástalanság, minden településben élt már munkanélküli. Ez a súlyos helyzet társadalomlélektani fordulatot jelentett; 1991. végétől a társadalom többsége már szolidárisná vált a munkanélküliekkel.

4. TÁBLÁZAT

*A regisztrált és ellátott munkanélküliek számának alakulása 1990–1993. év végén
(Change of the number of registered and treated unemployment
at the end of 1990 and 1993)*

	1990 december		1991 december		1992 december		1993 december	
	regiszt- rált	ellá- tott*	regiszt- rált	ellá- tott	regiszt- rált	ellá- tott	regiszt- rált	ellá- tott
Baranya	3 854	3 620	18 003	12 919	28 683	20 817	25 534	12 817
Somogy	3 362	2 694	13 251	9 997	19 183	13 483	19 567	11 441
Tolna	2 896	2 539	12 729	10 279	19 234	13 837	17 774	9 958
Zala	1 840	1 139	9 630	7 021	14 991	10 760	15 609	9 186
Dél-Dunántúl	11 952	9 992	53 613	40 216	82 091	58 897	78 484	43 402
Többi megye	64 309	49 052	323 979	250 174	519 989	373 993	490 030	249 669
Budapest	3 260	2 649	28 535	21 687	60 947	44 072	63 536	33 547
Ország össz.	79 521	61 693	406 127	312 077	663 027	476 962	632 050	326 618

* Ellátotton a munkanélküliek járadékában és a pályakezdekők segélyében részesülőket értjük.

Forrás: MűM statisztika.

A munkanélküliség gyors növekedése óriási terhet rótt a munkaügyi apparátusra, ahol az ügyintézők többsége csak ekkor tanulta a szakmát. Az ellátásban részesülők nagyrésze pedig a régi reflexek szerint a munkanélküli járadékot mint szociális juttatást fogta fel, amit minél hosszabb ideig érdemes használni. Részben ezzel a felfogással, részben

az üres álláshelyek számának drámai mértékű visszaesésével magyarázható, hogy a munkanélküliség – szemben a nemzetközi tapasztalatokkal – éveken át egyirányú beáramlási folyamat volt;³ 1992 első félévében az ellátási rendszerből kilépők aránya nem haladta meg az 5%-ot, ezért fokozatosan nőtt az ellátottak aránya és átlagos ellátási ideje.

A hazai munkanélküliség történetében a regisztrált munkanélküliek száma csúcspontját (705 ezer fő) 1993 februárjában érte el. Azóta e szám csökkenő tendenciát mutat. Az év végén a februári maximumnál 73 ezer fővel, azaz 10%-kal kevesebb munkanélkült regisztráltak, ennek megfelelően a munkanélküliségi ráta (munkanélküliek száma/gazdaságilag aktív népesség) 13,7%-ról 12,1%-ra esett vissza.

Az iskolai tanév befejezését követően a munkaügyi központok összesen 78 ezer közép- és felsőfokú, valamint 10 ezer általános iskolai végzettségű fiatalot regisztráltak munkanélküliként. Ez a létszám az először munkaerőpiacra lépő ifjúság közel felét jelentette. Év végén a regisztrált pályakezdők záró létszáma (63 ezer fő) a teljes regisztrált munkanélküli állomány egytizede volt.

Az ellátásban részesülők harmada több mint egy éve kapja járadékát. Az ellátási rendszerből igényjogosultsági idejük lejártá miatt kikerültek közül 1993 végén 157 ezer fő részesült az önkormányzatok által folyósított jövedelempótló támogatásban.

A hazai munkanélküliség folyamatában meghatározó szerepe volt az 1993-as esztendőnek. Véget ért a munkanélküliség gyorsan növekvő, negatív társadalmi diffúziós jelenségnek minősíthető időszaka. 1993-ban a munkaerőpiac feszültségei már nem fokozódtak tovább. A regisztrált munkanélküliek számának február óta tartó csökkenése több tényező együttes hatására vezethető vissza:

– Ezek közül kiemelkedő szerepe volt a járadékra való jogosultságukat már kimerítők jelentős számú bővülésének. 1993-ban összesen 302 ezer fő igényjogosultsága járt le. Az Országos Munkaügyi Központ nyomon követéses vizsgálatának információi szerint (Lázár Gy. – Székely J. 1993) az ellátási idejüket kimerítették több mint fele továbbra is regisztráltatja magát, mivel ez az előfeltétele az önkormányzatok által nyújtott jövedelempótló támogatásnak, valamint a különböző munkaerőpiaci programokban való részvételnek. Mintegy 15%-uk újra talált munkahelyet, további 15%-uk inaktívvá (nyugdíjassá vagy eltartottá) vált, felhagyva a további álláskereséssel. A vizsgálat során az ellátásból kikerülők közül 30–40 ezer fő már nem regisztráltatta magát, de szeretne elhelyezkedni, ezért továbbra is munkanélkülinek tekinthető.

– A regisztrált munkanélküliek között nem tartják nyilván az aktív eszközökkel támogatott személyeket, akiknek a száma az 1993. év végén megközelítette a 90 ezer főt. Kisebbség hányaduk korábban nem volt regisztrált munkanélküli, például azok akik átmeneti részmunkaidős támogatásban részesültek, míg nagyobbik részük például átképzésben résztvevők, közhasznú munkások, korábban szerepeltek a regiszterben.

– 1993 volt az első év a munkaerőpiacon, amikor egyértelműen érzékelhető volt a szezonális foglalkoztatási hatás, különösen az idegenforgalmilag frekventált térségekben és a mezőgazdasági jellegű körzetekben.

– Az elmúlt évben a munkahelyek 1991–92-ben még jellemző tömeges mértékű megszűnése mérséklődött. A munkáltatók által előre bejelentett elbocsátások száma 1993-ban közel fele volt az egy évvel korábbinak. Eközben erőteljesen (16%-kal) bővült a gazdálkodó szervezetek és egyéni vállalkozások, azaz az újonnan létrehozott munkahelyek száma. 1993-ban minden hónapban magasabb volt a munkáltatók által bejelentett üres álláshelyek száma, mint az előző év megfelelő időszakában, ami egyértelműen a munkaerőpiaci kereslet élénkülését jelzi. Ennek ellenére az üres álláshelyek száma a legkedvezőbb hónapban sem érte el az ország összes álláshelyeinek 0,7–0,8%-át.

A munkanélküliség területi összefüggései

Az elmúlt három év regiszter bázisú munkanélküliségi adatai alapján nyomon követhetjük a munkaerőpiaci körzetek és a településnagyság-csoportok alapján a munkanélküliség térben eltérő változásait, mozgásait. A hazai munkanélküliség területi különbségeit, folyamatát tanulmányozva öt olyan alapvető jelenséget írhatunk le, amely bizonyíthatóan jellemzi Magyarország munkanélküliségi helyzetét.

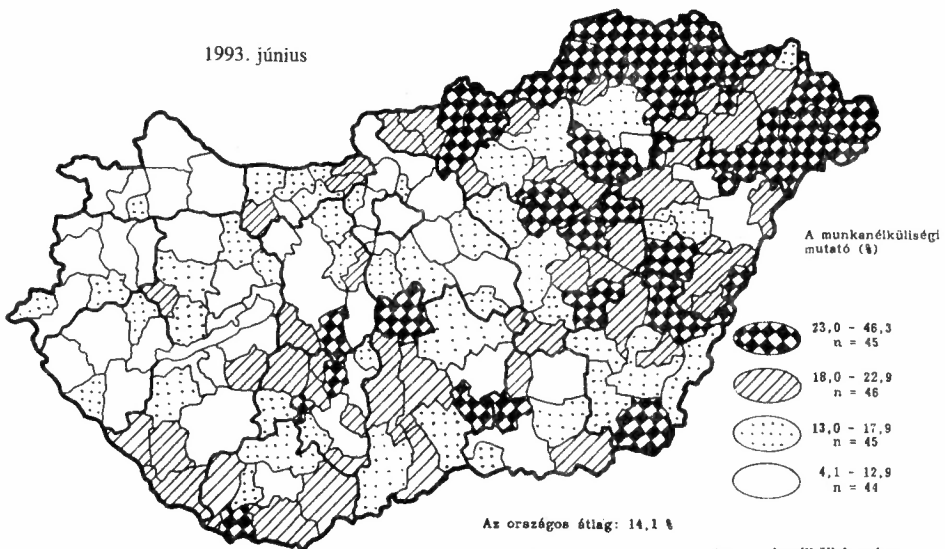
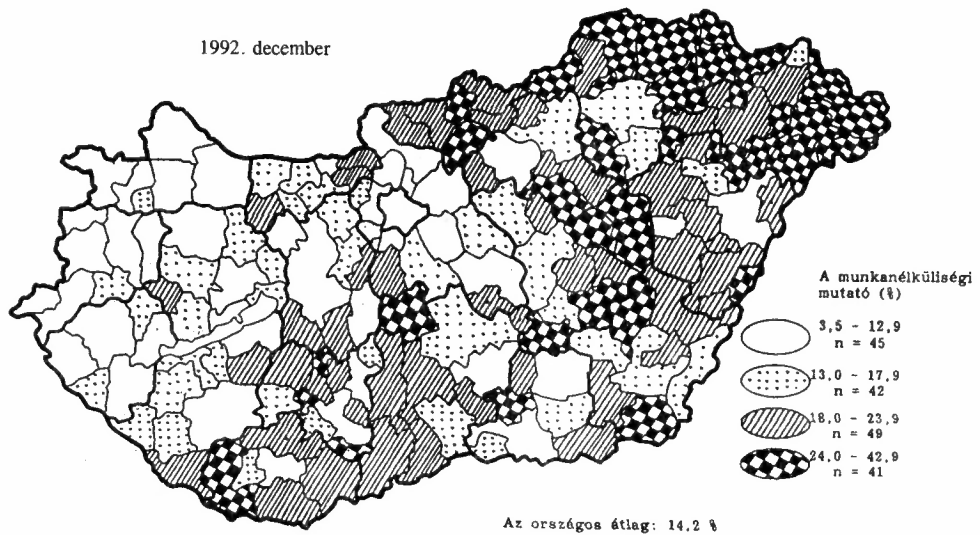
A nyugat–kelet dualizmus

Az állástalanok területi megoszlása nem egyezik meg a népesség és azon belül az aktív korosztályok országon belüli elhelyezkedésével. Míg a fővárosban és Pest megyében él a népesség 29, az aktív keresők 30%-a, addig az összmunkanélküli állománynak csak 18%-a lakik az ország központi területén. A népesség arányánál kisebb mértékben élnek munkanélküliek a Dunántúlon (a teljes munkanélküli állomány 28%-a), amivel ellentétes a helyzet a Dunán inneni területeken, ahol a munkanélküliek 54%-át regisztrálták, miközben az ország aktív keresőinek 40%-a él ezen a területen (5. táblázat).

Kistérségi szinten a gazdasági-társadalmi feltételek jelentős különbsége miatt a munkanélküliség mértékében is számottevő, több mint tízszeres különbség érzékelhető a legkedvezőbb, egyben legnyugatibb körzet (Sopron), valamint a legkedvezőtlenebb (Nagyecsed, Encs, Gönc) keleti munkaerőpiaci körzetek között (1. ábra).

A munkaerőpiaci vonzáskörzeteket földrajzi koordinátáik alapján nyugat–keleti irányba rendezve (Nemes Nagy J. 1993) kialakul a munkanélküliség mértéke szerinti nyugat–keleti lejtő, amit a munkanélküliség mértékéről készített kartogramok (Schwertner J. 1992) is visszaigazolnak.

1. ÁBRA
A munkanélküliség alakulása
(Unemployment)

Szerkesztette: Schwertner János

Munkanélküliségi mutató: $M = \frac{\text{rög. munkanélkülek száma}}{\text{aktív keresők száma}} \times 100$

5. TÁBLÁZAT
A munkanélküliség mértéke régiók szerint, 1993. december
(The scales of unemployment by regions [December 1993])

	Gazdaságilag aktív népes- ség száma 1993. I.	Aktív keresők száma 1990. I.	Regisztrált munkanélkü- liek száma 1993. XII.	Munkanél- küliségi ráta* 1993. VI.	Munkanél- küliségi** mutató 1993. XII.
Központ	1 496 400	1 383 552	108 229	7,2	7,8
Nyugat- Dunántúl	349 500	319 476	30 996	8,9	9,7
Közép-Dunántúl	552 800	514 777	70 209	12,7	13,6
Dél-Dunántúl	632 500	588 713	78 484	12,4	13,3
Dél-Alföld	662 600	617 085	97 139	14,7	15,7
Kelet- és Közép-Alföld	707 300	653 521	127 767	18,1	19,6
Észak- Magyarország	613 900	576 260	119 226	19,4	20,7
Ország összesen	5 015 000	4 653 384	632 050	12,6	13,6
Budapest nélkül	3 998 300	3 710 116	568 514	14,2	15,3

$$* R = \frac{\text{regisztrált munkanélküli}}{\text{gazdaságilag aktív népesség}}$$

$$**M = \frac{\text{regisztrált munkanélküli}}{\text{aktív kereső} + \text{m.n. a népszámlálás idején}}$$

Forrás: KSH és OMK statisztika alapján számított mutatók.

Társadalmi-gazdasági elmaradottság – munkanélküliség

A munkanélküliség által leginkább sújtott térségek, körzetek jelentős átfedésben vannak a több évtizede már ismert és a társadalmi, valamint gazdasági indikátorok alapján bizonyítottan elmaradottnak számító területekkel. A hazai munkanélküliség a nyugat-európai országok munkanélküliségétől a kiváltó okok tekintetében jelentősen eltér, mivel nálunk komoly erőfeszítések árán sem lehet a klasszikus értelemben vett ipari depressziós térséget találni (Fazekas K. 1993). Hazai ipari depressziós térségeink is kedvezőtlen foglalkoztatási helyzetüket nagyobb részt az elmaradott infrastruktúrának és a vállalkozások alacsony számának köszönhetik. Ezzel szemben a kedvező humán feltételekkel, infrastruktúrával, nagyobb számú vállalkozással rendelkező munkaerőpiaci körzetek munkanélkülisége az országos átlagnál kedvezőbb képet mutat (Enyedi Gy. 1993). A társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott térségek lehatárolásánál az érintett települések 70%-a olyan munkaerőpiaci körzethez tartozik, ahol a munkanélküliség mértéke másfélszeresen meghaladja az országos munkanélküliségi szintet.

A területi stabilitás

A munkanélküliség ismert területi különbségei munkaerőpiaci szinten gyakorlatilag változatlanok (Schwertner J. 1992). A munkanélküliség szempontjából legkedvezőtlenebb helyzetű munkaerőpiaci körzetek 1993-ban szinte kivétel nélkül megegyeznek a két évvel korábbiakkal (2. ábra).

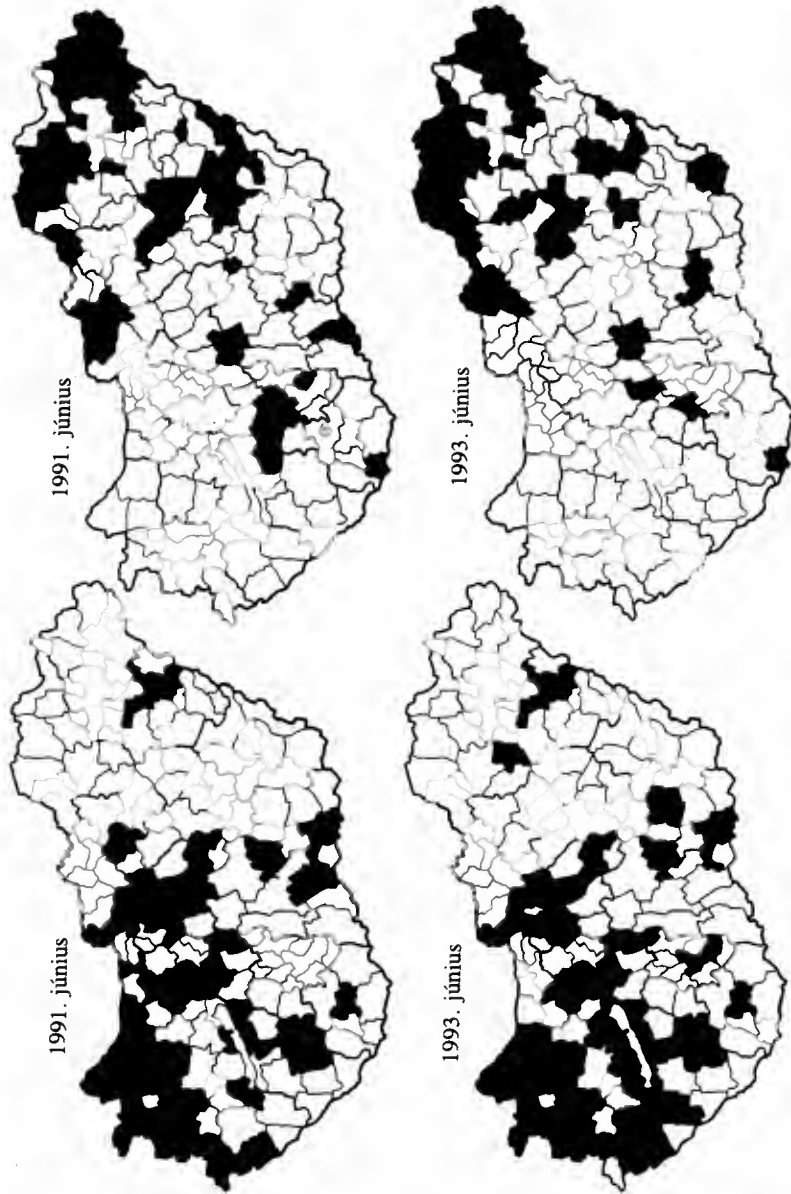
Az 1993-ban a munkanélküliségi mutató szerinti megoszlás első quartilisébe kerülő 45 munkaerőpiaci vonzáskörzet közül 37 körzet 1992-ben, valamint 1991-ben is az alsó quartilisbe tartozott. A Dél-Dunántúl területéről mindössze három munkaerőpiaci körzet (Sellye, Nagydorog, Hőgyész) állomásozik tartósan az alsó negyedben. Hasonló a helyzet a legkedvezőbb munkaerőpiaci körzetek esetében is. A munkanélküliség abszolút értéke körzetenként változott, de a térségek relatív helyzete mozdulatlan, ezzel is jelezve, hogy a hazai munkanélküliség mélyben gyökerező okai rövid távon nehezen változtathatók. 1990 és 1993 között a munkanélküliek régiók szerinti elhelyezkedésében sem történtek jelentős változások (6. táblázat).

6. TÁBLÁZAT
A munkanélküliek megoszlása régiók szerint, %
(1993. júniusi állapot)
(Breakdown of the unemployed by regions, % [(June 1993)])

Terület	1990	1991	1992	1993
Központ (Budapest, Pest megye)	7,3	11,8	16,3	17,8
Nyugat-Dunántúl (Győr-Moson-Sopron, Vas)	3,3	3,9	4,8	4,8
Közép-Dunántúl (Fejér, Komárom-Esztergom, Veszprém)	8,6	9,3	11,2	11,0
Dél-Dunántúl (Baranya, Somogy, Tolna, Zala)	14,5	14,0	11,9	12,1
Dél-Alföld (Bács-Kiskun, Békés, Csongrád)	14,4	16,4	15,7	15,5
Kelet- és Közép-Alföld (Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok)	22,3	23,1	20,4	20,3
Észak-Magyarország (Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád)	29,6	21,5	19,7	18,5
Ország összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: OMK statisztika alapján számítva.

2. ÁBRA
A munkanélküliség szempontjából legkedvezőbb
és legkedvezőtlenebb munkaerőpiaci körzetek
(Labour market region most favourable and from aspect of unemployment)

A munkanélküliség mint diffúziós jelenség

Amennyiben a hazai munkanélküliség döntően közgazdaságilag leírható okokra lenne visszavezethető, akkor nehezen lenne elképzelhető, hogy a munkaerőpiaci körzetek magas munkanélkülisége terjedési jelenséggént viselkedik. A szomszédsági kapcsolatok ilyen nagyfokú szerepének ellentmond az elmúlt évtizedek gazdaságfejlődése, a helyi gazdaság, a helyi piac hiánya.

A Dél-Dunántúl munkaerőpiaci vonzáskörzeteinek jellemzésére, a munkanélküliség növekedésének bemutatására az alábbi megközelítést alkalmaztuk. Körzetenként vizsgáltuk a regisztrált munkanélküliek és az aktív keresők (az 1990-ben a népszámlálás idején magukat munkanélkülinek, illetve első ízben elhelyezkedni nem tudónak minősítőket összevontuk az aktív keresők számával) viszonyszámát 1990. decembere és 1993. decembere között.

Azokat a körzeteket, amelyek egy-egy negyedévben elérték az általunk megadott értéket, külön megjelöltük (7. táblázat). A Dunántúlon elsőként két Tolna megyei körzet (Nagydorog, Hőgyész) érte el a kiválasztott 10%-os munkanélküliségi mutatót.⁴ 1991. őszén további hét (munkaerőpiaci) körzet érte el a kritikus szintet a Dél-Dunántúl keleti peremén. Ekkor már Tolna megye öt körzete, Baranya megye három körzete és Somogy

7. TÁBLÁZAT

A 10%-os munkanélküliségi szintet elért körzetek
(Regions that have reached 10 % unemployment level)

Időpont	Körzetek neve
1991. II. negyedév	Nagydorog, Hőgyész (2)
III. negyedév	Mohács, Sellye, Szigetvár, Tab, Tamási, Simontornya, Gyöngyös (7)
IV. negyedév	Komló, Siklós, Barcs, Marcali, Nagyatád, Boglárlelle, Dunaföldvár, Tolna, Bátaszék, Zalaszentgrót, Letenye (11)
1992. I. negyedév	Szentlőrinc, Csurgó, Bonyhád, Dombóvár, Szekszárd (5)
II. negyedév	—
III. negyedév	Nagykanizsa (1)
IV. negyedév	Lenti (1)
1993. I. negyedév	Kaposvár, Zalaegerszeg (2)
II. negyedév	—
III. negyedév	—
IV. negyedév	Siófok (1)
A 10%-os munkanélküliségi szintet el nem érő körzetek	
Keszthely, Paks, Pécs	

megye tabi térsége lépte túl a 10%-os küszöböt (8. táblázat). Az 1991-es év utolsó hónapjaiban országosan és a Dél-Dunántúlon is meglendült a munkanélküliek száma, ezzel újabb tizenegy körzet, ezúttal már a Zala megyei Letenye és Zalaszentgrót is elérte a kritikus értéket.

Gyakorlatilag az 1992. év elején a dél-dunántúli munkaerőpiaci körzetek kétharmada már túljutott a munkanélküliség 10%-os szintjén, s az elsőként belépő munkaerőpiaci vonzáskörzetek (Nagydorog, Hőgyész) átlépték a 20%-os munkanélküliségi értéket.

Összevetve az országos folyamatokkal, a Dél-Dunántúlon egészében kettő-négy hónappal később jelentkezett a munkanélküliségnek – az általunk kiválasztott mértékű – hulláma, de a régió belül jelentős, mondhatni országresznyi különbségek vannak. Jelenleg az országban összesen öt olyan munkaerőpiaci körzet van (Budapest, Sopron, Pécs, Paks, Keszthely), ahol a munkát keresők aránya egyik hónapban sem érte el az aktív keresők számának 10%-át. Az öt körzetből három a Dél-Dunántúl három különböző megyéjében található.

A munkanélküliség szempontjából legkevésbé homogén Dél-Dunántúl mellett a vizsgálatot az ország teljes területére elvégezve megfigyelhető, hogy az újonnan belépő körzetek jelentős része szomszédos a 10%-os munkanélküliségi szintet már elért körzettel, azaz egy terjedési jelenséggel állunk szemben. A térbeli diffúzió elméletének megalapozója, *Hägerstrand* (1967) megközelítését elfogadva a hazai munkanélküliség terjedése leírható az expanziós diffúzióval, azon belül a hierarchikus expanzióval, mivel a települések nagysága befolyásolja a vizsgált jelenség terjedését (*Nikodémusz A.* 1991). Meghatározott településtípusok között szorosabb és közvetlenebb lehet a jelenség terjedése, mint a közvetlen szomszédság felé. Az újonnan belépő, nem szomszédos körzetek szinte kivétel nélkül olyan munkaerőpiaci vonzáskörzetek, amelyek központja nem város, vagy fejlettsége alapján alig nevezhető annak. Ezek a városi funkciókban hiányos körzetek minden megyében elsőként kerülnek a legmagasabb munkanélküliséggel rendelkező körzetek közé.

A Dél-Dunántúlon ezt a kedvezőtlen hatást a fejlettebb és a munkanélküliség szempontjából kedvező helyzetű körzetek pozitívan befolyásolhatják, hiszen a Dél-Dunántúl területe több potenciális növekedési pólussal is rendelkezik.

A három 10%-os munkanélküliségi szint alatti körzet, kedvező helyzetét eltérő okok magyarázzák:

- *Paks*: stabil foglalkoztatási viszonyok, ahol a relatív magas jövedelmekre épülő szolgáltatás nagyobbreszt fenn tudott maradni;

- *Keszthely*: fejlett idegenforgalmi szolgáltatás, ami csak részlegesen ér véget a nyári szezonnal (a Balaton egyetlen térsége, ahol a téli periódusban sem szaladt 10% fölé a munkanélküliség);

- *Pécs*: a főváros mellett az egyetlen nagyváros, amely városi funkciójának sokszínűségével a kezelhetőség határán belül tudja tartani a munkanélküliség mértékét.

8. TÁBLÁZAT

*A munkanélküliségi mutató alakulása munkaerőpiaci körzetenként a Dél-Dunántúlon, %
(Change of the unemployment index by labour market regions in South Transdanubia, %)*

	1990	1991		1992		1993	
	XII.	VI.	XII.	VI.	XII.	VI.	XII.
Pécs	1,7	2,6	6,4	7,3	9,2	9,3	9,1
Komló	2,5	6,1	11,6	15,4	18,3	17,2	16,0
Mohács	3,3	6,7	13,2	16,4	20,3	18,2	16,9
Siklós	3,0	5,4	12,0	17,6	21,3	19,5	19,1
Sellye	–	7,1	14,6	21,1	27,2	28,0	25,4
Szigetvár	2,2	5,7	14,0	19,6	25,2	20,7	17,6
Szentlőrinc	–	5,1	8,8	13,2	15,8	16,7	15,3
Baranya megye	2,1	4,5	9,7	12,5	15,4	14,6	13,7
Barcs	2,4	5,7	11,8	14,1	18,1	18,3	18,9
Kaposvár	1,5	2,7	5,7	7,2	9,9	11,2	10,0
Marcali	4,5	6,6	12,9	13,0	14,0	14,7	14,9
Nagyatád	2,7	6,1	11,2	15,1	17,8	18,2	17,4
Siófok	1,6	1,8	5,6	3,7	7,6	5,1	10,3
Boglártele	2,1	3,3	10,0	7,7	13,3	7,9	10,7
Csurgó	3,5	6,3	9,7	13,6	17,8	19,0	18,2
Tab	5,3	8,4	19,6	19,0	20,8	18,4	21,1
Somogy megye	2,3	4,0	8,7	9,5	12,7	12,2	12,9
Bonyhád	1,4	3,6	8,2	12,3	17,3	16,6	15,7
Dombóvár	1,8	5,5	9,2	13,2	15,9	16,7	15,8
Paks	1,7	4,0	6,9	8,9	9,2	9,0	8,9
Tamási	4,8	9,0	17,0	19,7	21,9	20,6	21,7
Szekszárd	2,9	5,5	9,4	10,9	12,2	11,3	10,8
Dunaföldvár	1,0	6,1	12,6	15,9	17,8	16,7	15,6
Tolna	2,7	6,8	11,5	14,3	19,1	19,5	18,0
Simontornya	2,9	4,3	15,6	20,3	22,9	22,3	20,9
Nagydorog	3,3	10,9	23,0	21,2	26,6	27,3	24,6
Bátaszék	2,1	6,7	12,5	14,9	24,3	20,6	17,4
Gyöng	3,7	9,4	15,8	17,8	22,2	22,3	22,9
Hőgyész	4,4	12,6	18,1	24,3	29,6	27,5	27,7
Tolna megye	2,5	6,0	11,1	13,0	16,7	16,1	15,5
Keszthely	1,3	2,7	4,7	5,7	8,7	7,8	9,7
Lenti	0,8	1,3	4,5	7,8	12,0	12,7	12,4
Nagykanizsa	1,2	3,2	7,2	8,8	10,7	12,0	11,6
Zalaegerszeg	1,5	3,7	7,0	8,3	9,8	9,9	9,6
Zalaszentgrót	1,5	4,4	10,4	12,4	16,1	16,0	18,5
Letenye	1,4	5,7	11,8	13,7	16,7	16,6	16,1
Zala megye	1,3	3,4	7,0	8,6	10,9	11,2	11,4

$$M = \frac{\text{regisztrált munkanélküli}}{\text{aktív keresők} + \text{munkanélküliek} + \text{első ízben elhelyezkedni kívánók}}$$

A három munkaerőpiaci körzet három eltérő típusú munkaerőpiacot jelöl, egyúttal a munkanélküliség mérséklése, a jövő szempontjából három lehetséges fejlődési pályát rajzol fel a még súlyos foglalkoztatási gondokkal küszködő körzetek elé.

Vizsgálatunk tanúsága szerint a Dél-Dunántúl a munkanélküliség terjedése szempontjából a legkevésbé homogén területe az országnak. Kedvezőtlen és kedvező helyzetű munkaerőpiaci körzetei között a munkanélküliség tekintetében „három évnyi” különbség van. Siófok, Keszthely, Paks, Pécs és részben Kaposvár, valamint Zalaegerszeg munkaerőpiaca az 1993. év végén is jobb helyzetben volt, mint a régió kedvezőtlenebb helyzetű körzetei az 1991-es év közepén a munkanélküliség kezdetén.

Falusi és városi munkanélküliség

A területi különbségek másik meghatározó tényezője a településtípusok, település-nagyság-csoportok közötti fejlettségbeli különbség.

Az ország teljes népességének kisebb része, alig több mint 38%-a élt az 1990. évi népszámlálás idején községekben. A lakónépességnél kisebb arányt képviseltek a falun élő aktív keresők (36%), részben a falusi térségek kedvezőtlenebb demográfiai összetétele, részben alacsonyabb aktivitási szintje miatt. Ennek ellenére a munkanélküliek közel fele a falusi települések lakói közül került ki. A településtípusok szerinti első információink az 1991. év végéről állnak rendelkezésre, amikor is a munkanélküliek 51%-a volt falusi lakos. Arányuk fokozatosan mérséklődött az 1993. év végén nem érte el a 48%-ot. A csökkenés elsősorban a nagyvárosi településeken, részben a fővárosban élő munkanélküliek számának átlagot meghaladó dinamikájú növekedéséből adódik.

A fentebb bemutatott tényezők egyértelműen jelzik, hogy a magyar gazdaságot és társadalmat ért azon kihívás, amit munkanélküliségnek nevezünk, a falun élő munkavállalókat erőteljesebben érintette, mint a városiakat. Részben a meglévő képzettségbeli és iskolázottsági különbségek miatt, részben azon oknál fogva, hogy a falusi munkavállalók fele (875 ezer fő) ingázó volt.

A falusi munkanélküliség mértéke a városokban ismertnek a másfélszerese. Megyénként azonban jelentős eltéréseket tapasztalunk, míg Pest megyében a falun élők között a munkanélküliség mértéke az aktív keresők számához viszonyítva csak 11,7%-os, addig Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 29,5%, és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 29,3% volt.

Országosan a falusi munkanélküliek száma elmarad a városiak mögött, ennek ellenére 12 megyében arányuk meghaladja az 50%-ot. Legnagyobb arányt Szabolcs-Szatmár-Bereg (66,6%), Pest (65,6%), Tolna (59,7%) és Heves (59,5%) megyékben képviselnek. A településnagyság-csoportokat megyénként nyugat-keleti irányú földrajzi helyzetük alapján vizsgálva (3. ábra), jól érzékelhető a földrajzi helyzet és a településnagyság egyaránt erősítő hatása.

3. ÁBRA
A munkanélküliség mértéke a települések népességnagyság-kategóriái
szerint (1993. június)
(The number of unemployed by population-categories of the settlements [June 1993])

Megye	Megye- központ	Város			Falu			
		20 000-X	10 000- 19 999	X-9999	5000-X	2000-4999	1000-1999	X-999
Vas		—						
Győr-Ménfőcsanak			—					
Zala				—	
Somogy				
Veszprém				
Baranya		—
Komárom-Esztergom
Fejér			
Tolna		
Pest							...	
Bács-Kiskun		
Nórád		—		...	—	
Csongrád		...	—
Heves		—	
Jász-Nagykun-Szolnok	
Békés	
Borsod-Abaúj-Zemplén	
Hajdú-Bihar	
Szabolcs-Szatmár-Bereg	...	—

1 2 3 4

Jelmagyarázat: 1 - X - 14,1%; 2 - 14,2 - 21,1%; 3 - 21,2 - 28,2%; 4 - 28,3% -
(Országos munkanélküliségi mutató 14,1%.)

Forrás: OMK statisztika alapján.

Összegzés

Az elmúlt négy év, a politikai és gazdasági rendszerváltás időszaka drámai módon átalakította a munkaerőpiaci folyamatokat, pontosabban létrehozta a munkaerőpiacot. A kereslet-kínálat egyenlege 1990 nyarától országosan – 1990 végétől a Dél-Dunántúl szintjén is – a kínálati oldal irányába mozdult el. Tömegével szűntek meg átmenetileg és véglegesen munkahelyek, emberek ezrei veszítették el korábban biztosnak vélt állásukat. A foglalkoztatottak számának 1,3 milliós csökkenése, a regisztrált munkanélküliek számának 700 ezer fő fölé történt emelkedése gyakorlatilag általános jelenséggé tette a munkanélküliséget. Csak 1993-ban közel egymillió ember kapott egy napnál hosszabb ideig munkanélküli segélyt vagy járadékot, 1990-től kezdődően pedig 1,3 millió fő részesült passzív ellátásban. Gyakorlatilag egymillió háztartásban élt hosszabb-rövidebb ideig egy vagy több munkanélküli.

A korábbi egységes álmunkaerőpiac a munkanélküliség következtében széttöredezett, mert a munkanélküliség az ország minden térségét érinti, noha nem azonos mértékben. Azokon a munkaerőpiacokon ahol nem rendült meg a termelés, ahol van fizetőképes kereslet a szolgáltatásokra, ahol fejlett városi funkciókkal találkozhatunk, ahol élénk a vállalkozási kedv, ott a munkanélküliség a kezelhető értékek között maradt.

A Dél-Dunántúl egyes térségeiben már korán megjelent a magas munkanélküliség, míg más körzeteiben még jelenleg is alacsony szintűnek tekinthető. A Dél-Dunántúlon egyszerre vannak jelen a munkaerőpiac pozitív és negatív változásai. Itt az átlagosnál gyorsabban élénkül a munkahelykínálat, de Zala és Somogy megye egyes térségeiben még jelentős létszámleépítések várhatók. A Balatonhoz kapcsolódó idegenforgalom, valamint a mezőgazdasági termelés jelentős munkavállalói kör számára a szezonális foglalkoztatást biztosítja. Ma még nehéz megítélni a szezonális foglalkoztatás következményeit, de tagadhatatlan, hogy a Dél-Dunántúlon ezek számára ez lesz az egyetlen foglalkoztatási esély.

A Dél-Dunántúl területének nagyobb hányada távol esik a működő tőke kedvenc befektetési területeitől, ennek ellenére az elmúlt négy év bizonyította a régió életképességét. Kérdés, hogy a keletről nyugat felé az országon tovaöngördülő jelenség, a magas munkanélküliség veszít-e erejéből a Dél-Dunántúl nyugati megyéiben, vagy csak pillanatnyi megtorpanás időszakát éljük. E kérdésre akkor tudnánk válaszolni, ha a makro munkaerőpiaci folyamatok változásának pontos irányát ismernénk. E válasz nélkül is érzékelhető azonban, hogy 1993-tól a munkanélküliség új szakaszába léptünk. Az állástalanok korábbi gyors beáramlása helyett egy jellegében más típusú „parázsló” munkanélküliséggel állunk szemben, ami egyszerre hordja magában a lángra lobbanás és a hamvadás lehetőségét.

Jegyzetek

- ¹ A munkanélküliségi ráta számításánál a nevezőben a gazdaságilag aktív népesség szerepel, mivel azonban a megyénél alacsonyabb aggregációban ezt az adatot a KSH előállítani nem képes, ezért a munkaerőpiaci körzetek vagy egyéb kisebb térségek esetén csak az aktív keresők számát tudjuk használni. Az így kapott értéket következésképpen nem rátának, hanem munkanélküliségi mutatónak nevezzük.
- ² Ezek közé tartoznak: szabó, varrónő, asztalos, mezőgazdasági traktoros, felszolgáló, textilkonfekcionáló, víz-, gáz-, olajvezeték kezelő, vas- és fémszerkezet építő, vendéglátóipari eladó, mezőgazdasági gépjárművezető, szarvasmarhagondozó, húsipari munkás, hentes, szakács, mezőgazdasági gépész, cipőfelsőrész-készítő, vegyesbolti eladó, kazánfűtő, autóbusszvezető, szőlőtermesztő, gondozónő, fakitermelő, erdőművelő, mezőgazdasági mérnök, bórdíszműves, mezőgazdasági technikus, általános egészségügyi asszisztens, általános iskolai felső tagozatos tanár és általános iskolai tanár, téglá- és cserépgyártó, kesztyűs, kép- és elektroncsőgyártó.
- ³ A 90-es évek recessziójának hatására az EK-országok munkanélküliségi rátája is emelkedik. A 10%-os munkanélküliségi szinten túljutó Közösségben az aggodalmat nem is annyira a 17 milliós munkanélküli tömeg, mint annak összetétele váltja ki. A munkanélkülieknek ugyanis több mint a fele már egy évnél hosszabb ideje állástalan. Az előrejelzések 1994-re a tartós munkanélküliek arányának további növekedését vetítik elének.
- ⁴ A 10%-os munkanélküliségi mutató kiválasztása tetszőleges volt. A munkanélküliség kezelése szempontjából ez az a szint, ami már jelentősnek mondható, de feltételezéseink szerint még a kezelhetőség keretein belül található. Amennyiben a határt a 20%-os munkanélküliségnél húznánk meg, a két körzet (Nagydorog, Hőgyész) szintén elsőként kerülne bele a kijelölt körbe.

Irodalom

- Enyedi Gy. (szerk.) (1993) *Társadalmi-területi egyenlőtlenségek*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Fazekas K. (1993) A munkanélküliség regionális különbségeinek okairól. *Közgazdasági Szemle*, 7–8. 694–712. o.
- Hägerstrand, T. (1967) *Innovation diffusion as a spatial proces*. Chicago.
- Lackó M. (1993) A magyar munkanélküliség nemzetközi összehasonlításban. *Európa Fórum*, 2. 28–46. o.
- Lázár Gy. – Székely J. (1993) Helyzetkép a munkanélküliek ellátási rendszeréből kikerültekről. *Munkaügyi Szemle*, 12. 1–5. o.
- Nemes Nagy J. (1985) Térbeli terjedési folyamatok és modelljeik. *Földrajzi Értesítő*, 4. 377–389.
- Nemes Nagy J. (1993) Adalékok a térbeliség társadalmi magyarázóerejéhez. In: Enyedi Gy. (szerk.) *Társadalmi-területi egyenlőtlenségek*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 23–37. o.
- Nikodémusz A. (1991) A térbeli diffúzió problémája és alkalmazási lehetősége. *Földrajzi Értesítő*, 1–2. 7–25. o.
- Rechnitzer J. (1993) *Szétszakadás vagy felzárkózás*. A térszerkezetet alakító innovációk. MTA RKK, Győr.
- Schwertner J. (1992) A munkanélküliség regionális folyamatai. *Comitatus*, 12. 31–37. o.
- Schwertner J. (1992) A munkaügyi szervezet, a munkaügyi tanácsok, valamint az önkormányzatok szerepe a helyi foglalkoztatáspolitikai alakításában. *Humánpolitikai Szemle*, 7. 21–33. o.
- Schwertner J. (1992) A munkanélküliség területi jellemzői. *Munkaügyi Szemle*, 12. 27–33. o.

A CHANGING LABOUR MARKET

JÁNOS SCHWERTNER

The past four years in Hungary was a period of political and economic systemic change, which dramatically transferred the labour market processes. More exactly it created a real labour market. The balance of demand and supply changed towards the supply side from the summer of 1990 in the nation, and from the end of 1990 in Southern Transdanubia. A huge number of jobs were eliminated temporarily or for ever. Thousands of employees lost jobs that had been thought to be certain before. The reasons for unemployment are various and have contributed during the past four years to the formation of unemployment of different intensities. We can summarise the reasons as follows:

- loss of COMECON markets
- reduction of the support system for agriculture
- impact of the recession in the developed countries
- narrowing of the inner market
- transformation of firms
- privatisation, new property structure
- transition of the geopolitical situation of Hungary

The result is the drop in the number of employees (1.3 million persons). The number of registered unemployed exceeded 700,000. This practically made unemployment a general phenomenon. In 1993, almost one million people were given unemployment benefits or payments for more than one day. Since the beginning of unemployment, a quarter of the active earners have received some form of unemployment care.

Simultaneously with the significant decline in employment, the rates of the three largest employment sectors changed. In the primary sector the rate of the employment decreased from 18 to 10%, and in the secondary sector from 37% to 35%, while the tertiary sector realised a growth from 45% to 55%. The direction of the transition is favourable. It approaches the developed market economies, but the form and the speed of the changes are worrying.

The former uniform, false labour market, broke up as a consequence of unemployment. This is because unemployment touches all parts of the country, although not in the same measure. The labour markets where the production did not weaken, where there is a demand for services, where we can encounter developed urban functions, where the entrepreneurial willingness remained, have unemployment rates that are within acceptable limits.

In the Southern Transdanubian region, situated in the South-Western part of the country, 78,000 unemployed are registered for the time being, the unemployment rate is practically the same as the national average (12.4%).

In some regions of Southern Transdanubia unemployment appeared quickly, while it still can be considered low in some other areas. In Southern Transdanubia the positive and negative changes in the labour market are both present. The labour supply is activated faster than the average, but in some regions of Zala and Somogy counties serious reductions are still expected. The tourism connected with Lake Balaton, and agricultural production provide a great number of workers with seasonal employment. It is difficult to evaluate the consequences of seasonal employment yet, but it is undeniable that this will be the only chance of employment for thousands in Southern Transdanubia.

There are significant regional differences in the unemployment within Hungary, which do not leave Southern Transdanubia untouched, either. These regional differences can be summarised in five groups:

- 1) West-East dualism; in Hungary the unemployment of the Eastern areas is strikingly higher at all aggregational levels
- 2). The socially and economically underdeveloped areas practically coincide with the areas with high unemployment
- 3) During the past four years the circle of labour markets that are the most favourable and the most unfavourable for the unemployed has hardly changed
- 4) Unemployment rolled through the country as a negative diffusional phenomenon from the East to the West where the neighbourhood connections were more important than was predicted
- 5) The scales of unemployment is in an inverse proportion with the population size of the settlements. While the capital has a 6% unemployment, the same figure in the small villages of Southern Transdanubia is 20%.

For all these reasons, in the treatment of domestic unemployment we cannot avoid the close cooperation of regional development and employment policy.

Translated by Zoltán Raffay